

DUDUQLANUVCHI BOLALAR BILAN OLIB BORILADIGAN LOGOPEDIK MASHG'ULOTLARDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH

Mamatova Aziza Bo'ribojevna

*Nizomiy nomidagi O'zbekiston milliy pedagogika universiteti Logopediya kafedrasida
pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsenti*

Toshboyeva Sevara To'lqin qizi

*Nizomiy nomidagi O'zbekiston milliy pedagogika universiteti Logopediya yo'nalishi
4-bosqich talabasi*

Annotatsiya: *Mazkur maqolada duduqlanuvchi bolalar bilan logopedik mashg'ulotlarni tashkil etish jarayonida innovatsion texnologiyalarni qo'llash imkoniyatlari, ularning samaradorligi va bolaning nutq faoliyatini rivojlantirishdagi ahamiyati yoritilgan.*

Kalit so'zlar: *duduqlanish, logopediya, innovatsion texnologiya, multimedia, axborot-kommunikatsiya vositalari, logopediya.*

Hozirgi davrda ta'lim va tarbiya jarayonida innovatsion texnologiyalarni qo'llash muhim ahamiyat kasb etmoqda. Xususan, logopediya sohasida, ayniqsa, duduqlanuvchi bolalar bilan olib boriladigan mashg'ulotlarda zamonaviy texnologiyalarni qo'llash natijasida ijobiy o'zgarishlarga erishilmoqda.

Duduqlanish — bu nutq ritmi va tempining buzilishi, tovush, bo'g'in yoki so'zning ixtiyorsiz takrorlanishi yoki cho'zilishi bilan kechuvchi nutq buzilishidir. Bunday bolalar bilan ishlashda an'anaviy metodlardan tashqari, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, multimediyaviy vositalari, interfaol dasturlar va raqamli logopedik o'yinlardan foydalanish ularning nutqini rivojlantirishda yuqori samaradorlik beradi.

Duduqlanish (logonevroz) asosan 2–6 yosh oralig'ida shakllanadi va ko'pincha bolalarning psixologik holati, asab tizimi hamda muhit ta'siri bilan bog'liq bo'ladi. Duduqlanuvchi bola o'z nutqida to'xtab qoladi, so'zlarni aytish jarayonida hayajonlanadi, ayrim tovushlarni takrorlaydi yoki cho'zadi. Bu holat bolaning o'ziga ishonchini kamaytiradi, muloqot qilishdan qochishga olib keladi, natijada u ijtimoiy moslashishda qiyinchiliklarga duch keladi.

Duduqlanishning sabablari ko'p bo'lib, ularni quyidagi guruhlariga ajratish mumkin:

- Biologik sabablar: markaziy asab tizimining yetarli rivojlanmaganligi, tug'ma yoki orttirilgan nevrologik muammolar;
- Psixologik sabablar: qo'rquv, kuchli hayajon, stress, oiladagi nizolar;
- Ijtimoiy omillar: noto'g'ri tarbiya, bolaning fikrini e'tiborsiz qoldirish, nutq muhitining sustligi.

Logopedik mashg'ulotlar duduqlanuvchi bolalarning nutqini tiklashda, to'g'ri nafas olish, artikulyatsiya, tovush talaffuzi, intonatsiya va ritmni shakllantirishda

muhim o‘rin tutadi. Bu mashg‘ulotlarda asosiy maqsad — bolaning nutq apparatini faol ishlatish, nutq jarayonini boshqarishni o‘rgatish va psixologik to‘siqlarni bartaraf etishdir.

An’anaviy mashg‘ulotlarda logoped quyidagi usullarni qo‘llaydi:

- Nafas mashqlari (diafragmal nafas);
- Artikulyatsion gimnastika;
- Ritmik mashqlar;
- So‘z va gap tuzish o‘yinlari;
- Suhbat va hikoya tuzish.

Ammo hozirgi zamonda bu jarayonni faqat an’anaviy metodlar bilan cheklab bo‘lmaydi. Axborot texnologiyalarining rivojlanishi logopedik ishni samarali tashkil etish imkonini yaratmoqda.

Innovatsion texnologiyalar — bu yangi g‘oya, usul, dastur yoki vositalarni qo‘llash orqali ta‘lim-tarbiyani samaradorlashtirishga qaratilgan yangicha yondashuvdir. Logopediyada innovatsion texnologiyalar deganda raqamli o‘quv dasturlari, interfaol mashqlar, multimedia vositalari, virtual logopedik platformalar, ovoz tahlil dasturlari va boshqa texnik vositalarni tushunamiz. Ularning logopedik korreksion jarayondagi ahamiyati quyidagilardan iborat:

1. Bolaning nutqiy faoliyatini kuzatish va tahlil qilish osonlashadi;
2. Mashg‘ulot jarayoni qiziqarli, interfaol va motivatsion tus oladi;
3. Har bir bola uchun individual yondashuvni ta‘minlash imkoniyati kengayadi;
4. Bola o‘z xatosini tinglab, mustaqil tahlil qilish imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Duduqlanuvchi bolalar bilan ishlashda quyidagi innovatsion texnologiyalardan foydalanish maqsadga muvofiq:

1. Multimediya vositalari

Multimediya vositalari (audio, video, animatsiya) duduqlanuvchi bolalarda nutqni to‘g‘ri eshitish, ko‘rish va talaffuz qilishni mustahkamlaydi. Masalan, tovushlarni to‘g‘ri talaffuz qilish uchun maxsus videodarslar, harflarni talaffuz qilishdagi lab va til harakatlarini ko‘rsatuvchi animatsiyalar juda samarali hisoblanadi.

2. Interfaol dasturlar

Bugungi kunda “Logomir”, “Duduq bola bilan ishlash”, “Govorit pravilno”, “Speech Tutor” kabi interfaol logopedik dasturlar mavjud. Ular bolaga o‘yin shaklida mashq bajarish, so‘zlarni to‘g‘ri talaffuz etish, nafas mashqlarini bajarish imkonini beradi. Dasturlar bolaning xatolarini avtomatik aniqlab, to‘g‘ri talaffuz variantini taklif etadi.

3. Kompyuter o‘yinlari va mobil ilovalar

Raqamli o‘yinlar orqali mashg‘ulotlar qiziqarli kechadi. Masalan, “Nutq mashg‘ulotlari” mobil ilovasi yordamida bola tovushlarni takrorlaydi, to‘g‘ri nafas oladi, ovoz balandligini boshqarishni o‘rganadi. O‘yin jarayoni orqali bola o‘z nutqini tabiiy holatda mashq qiladi.

4. Ovoz tahlil dasturlari

Ovoz tahlili texnologiyasi (speech analysis software) duduqlanuvchi bolaning nutqini yozib oladi va tahlil qiladi. Dastur tovushdagi to'xtalishlar, cho'zilishlar, ritmik buzilishlarni aniqlaydi. Logoped bu ma'lumotlar asosida individual reja tuzadi.

5. Virtual va masofaviy logopediya

Masofaviy logopedik mashg'ulotlar pandemiya davrida keng tarqaldi. Onlayn platformalar (Zoom, Google Meet, yoki maxsus logopedik portallar) orqali dars o'tkazish bolalarga qulay bo'ldi. Bundan tashqari, virtual reallik (VR) asosida yaratilgan logopedik muhitlar bolada qo'rquvni kamaytiradi, muloqotga kirishishni osonlashtiradi.

Innovatsion texnologiyalar logopedik mashg'ulotlardagi samaradorligi quyidagilardan iborat:

- Bolaning nutq faoliyati tezroq rivojlanadi;
- Mashg'ulotlar davomida motivatsiya yuqori bo'ladi;
- Mashg'ulotlarni individual tarzda rejalashtirish osonlashadi;
- Logoped uchun tahlil va natijalarni monitoring qilish imkoniyati kengayadi;
- Bolaning ota-onalari jarayonga faolroq jalb qilinadi.

Masalan, bolaning nutqidagi o'zgarishlarni haftalik grafik shaklida tahlil qilib borish logopedga dars sifatini oshirishda yordam beradi.

Logopedik mashg'ulotlarda innovatsion texnologiyalarni qo'llashda quyidagi amaliy tavsiyalarni beramiz:

1. Har bir mashg'ulotda innovatsion texnologiyani maqsadga muvofiq tanlash lozim;

2. Bolaning yoshi va psixologik holatini hisobga olib interfaol o'yinlardan foydalanish kerak;

3. Ovoz yozish va qayta tinglash mashqlari orqali bola o'z nutqini tahlil qilishni o'rganadi;

4. Mashg'ulotdan oldin va keyin bolaning ruhiy holatini yumshatuvchi musiqa terapiyasini qo'llash foydali;

5. Logoped o'z faoliyatida zamonaviy texnologiyalarni o'zlashtirib borishi, doimiy malaka oshirishi lozim.

Xulosa qilib aytganda, duduqlanuvchi bolalar bilan olib boriladigan logopedik mashg'ulotlarda innovatsion texnologiyalardan foydalanish zamonaviy ta'limning ajralmas qismiga aylanmoqda. Raqamli vositalar yordamida nutqdagi nuqsonlarni aniqlash, tahlil qilish va tuzatish jarayoni samaraliroq kechadi. Eng muhimi, bunday texnologiyalar bolaning nutq faoliyatini rivojlantiribgina qolmay, uning o'ziga ishonchini oshiradi, ijtimoiy moslashuviga yordam beradi.

Shunday qilib, logopedlar zamonaviy innovatsion texnologiyalarni o'z amaliyotiga keng joriy etish orqali duduqlanuvchi bolalar bilan ishlash samaradorligini yuqori darajaga ko'tarishlari mumkin. Bu esa nutq madaniyati, muloqot ko'nikmalari va psixologik barqarorlikni shakllantirishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Абдуллаева Н. “Логопедия асослари”. – Тошкент: Фан, 2022.
2. Романов И.Ю. “Современные технологии в логопедии”. – Москва, 2021.
3. www.logopedpro.ru
4. O‘zbekiston Respublikasi “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – 2021.
5. Karimova G. “Innovatsion texnologiyalar logopediyada”. – T., 2023.